

Prižmić, Nikola

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:919032>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

MARKO ANDRIJIĆ

NIKOLA PRIŽMIĆ

Split, 2020.

Odsjek za Povijest umjetnosti

Sveučilište u Splitu , Filozofski fakultet

Predmet: Umjetnost XV. i XVI. stoljeća

MARKO ANDRIJIĆ

Student:

Nikola Prižmić

Mentor:

Prof. dr. sc. Ivana Prijatelj Pavičić

Split, rujan 2020.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Korčula.....	2
3. Obitelj Andrijić i njihovo podrijetlo	3
4. Marko Andrijić i njegov opus	4
4.1. Marko Andrijić u Korčuli	5
4.1.1. Rad na fortifikacijama.....	5
4.1.2. Suradnja Marka Andrijića i biskupa Malumbre na radovima u katedrali.....	6
4.1.2. Zvonik katedrale	8
4.1.3. Ciborij	12
4.2. Marko Andrijić u Dubrovniku	14
4.3. Marko Andrijić u Hvaru	15
4.4. Marko Andrijić u Zadru.....	17
4.5. Marko Andrijić na Pagu	21
4.6. Marko Andrijić u Mantovi.....	24
5. Zaključak	26
6. Literatura	27
Sažetak	28
Abstract	29
Prilozi	30

1. Uvod

U ovom radu bavit ću se, kao što je već u naslovu navedeno, likom i djelom Marka Andrijića, najznačajnijeg korčulanskog graditelja, arhitekta i klesara iz poznate klesarske obitelji Andrijić, ujedno i jednog od istaknutijih umjetnika kasnoga 15. stoljeća na primorju. Marka Andrijića i njegov rad postavljamo u okvire 15. i 16. stoljeća, a stjecanje i učenje vještina započeo je u radionici svog oca Andrije Markovića. Iako je svoju vještinu i znanje učio na temeljima, kasnogotičkog klesarstva Korčule odlučno je zakoračio prema renesansi postavivši tako temelje prijelaznog stila, ali i novitete u kamenarstvo prostora Dalmacije. Najveći dio njegova opusa otpada na njegovu rodnu Korčulu te Dubrovnik, gdje od 80-ih godina 15. stoljeća i najviše boravi. Kao kratak uvod životu i opusu Marka Andrijića prikazat ću zbivanja u Korčuli tog vremena te članove i značajke klesarske radionice Andrijić, a rad nastaviti biografijom Marka Andrijića te njegovim opusom. Prikazat ću njegovo djelovanje u Korčuli s naglaskom na ciborij u korčulanskoj katedrali te radove na zvoniku iste katedrale koji su postali tipološkim uzorkom tog vremena i prostora. Uz to ću se i dotaknuti njegovih radova u Dubrovniku, Hvaru, Zadru i Pagu te izdvojiti značajke njegovih djela za umjetnost hrvatskih prostora.

2. Korčula

Korčula je od 15. stoljeća pod vlašću Mlečana. Civilnu i vojnu upravu je držala Mletačka Republika preko generalnog providura dok je zakonodavna i administrativna vlast ostala u rukama domaćeg plemstva okupljenog u Veliko vijeće. Odluke Velikog vijeća nisu mogle biti donesene bez pristanka Mletačke vlasti.¹ U Korčuli tadašnjeg vremena važnu ulogu igra crkva koja krajem 13. stoljeća utemeljuje vlastito biskupsko središte što je odgovaralo i dubrovačkoj biskupiji koja bi tako širila svoju dijecezu. Korčulanska biskupija je imala i značajnu ulogu crkvenoj i političkoj sferi. Tako se u više navrata sukobljavala s dubrovačkom biskupijom po pitanju jurisdikcije nad Stonom, pogotovo od kad je Dubrovnik postao neovisno središte. Na kraju je taj spor okončan 1541. tako što je Ston također postao neovisno biskupsko središte. Crkva je u Korčuli jačala i stjecala velik imetak čime je dolazila u sukobe s civilnom vlašću, no opet je sve to bilo pod kontrolom Mletačke Republike, pošto su imali značajan utjecaj u izboru biskupa. Godine 1423. Donesen je zakon po kojemu su biskupi u Dalmaciji mogli postati samo oni koji su bili podanici Mletačke Republike.² Civilna i crkvena vlast bila je ujedinjena u slavljenju svetoga Marka, čiji simbol tako nalazimo na stupovima 2 gradska trga, gradskoj luci, arsenalu, gradskim ložama, iznad ulaza u grad, na kulama te na zvoniku katedrale svetog Marka što jasno ocrtava koliku je vlast imala Mletačka republika, no svetac je tu bio i simbol nebeske zaštite grada.³ Gledajući s gospodarske strane, značajnu ulogu imalo je brodograditeljstvo, što i ne čudi pošto otok obiluje drvom bora i česmine koju su koristili u izradi brodova.⁴ Brodove su tako kupovali i pripadnici grane kamenarstva koji su u tim brodovima prenosili kamenje. Priroda otoka Korčule, točnije predjeli Krmača i Soline bili su dobri kamenolomi a posebno otočići Vrnik i Kamenjak, koji su bili izvori najkvalitetnijeg kamena. Kamen je karakterizirala čvrstoća, svijetla boja, pravilan oblik te otpornost na djelovanje vremenskih neprilika.⁵ Tako je Korčula bila idealno mjesto za razvoj klesarskih radionica, najčešće su one bile u okviru obitelji ili pak manje skupine pa su se radionice prilikom nekih većih i zahtjevnijih poslova trebale međusobno udruživati. Klesarska radionica brojila je tako četiri do pet članova, od kojih bi jedan bio glavni majstor te vlasnik. Bio bi tu često i još jedan majstor koji bi najčešće bio u srodstvu s vlasnikom, dvoje učenika

¹ Foretić, V. (1940.) Otok Korčula u srednjem vijeku do 1420. g., Zagreb, str. 246

² Foretić, V. (1977.) Borbe između pučana i plemića na Korčuli u 15. i 16. stoljeću, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, 10, str. 251.

³ Foretić, V. (1940.) Otok Korčula u srednjem vijeku do 1420. g., Zagreb, str.81-90.

⁴Foretić, V (1952.) Iz povijesti korčulanske brodogradnje, Brodogradnja III, br. 1, 2, 3 ,4., str. 33-39.

⁵ Fortis, A. (2004.) Memoria sopra l'isola di Corzola, Mogućnosti, str.23-25.

te jedan radnik. Majstori su bili dužni učenike hraniti, odijevati te učiti obrtu, a učenici bi dobivali propisanu naknadu. Učenički staž tako je trajao od 2 mjeseca do 12 godina pa su nerijetko učenici bježali od službe kako bi se osamostalili te svojevolumeno ugovarali radove⁶. Dostupnost kvalitetnog kamena svim građanima rezultirao je procvatom klesarstva i graditeljstva u Korčuli. Tako su građani odlučili popravljati ili nadograđivati unutrašnjosti svojih kuća koje su prethodno bile od drva ili s lošijim prizemljima. Grad je počeo obilovati balkonima, portalima, novim pročeljima, sve to je uljepšalo lice grada. Klesarstvo Korčule se tako diglo na visoku razinu, a ističu se klesarske obitelji Karlići, Pavlovići, Kršulovići i Andrijići. Zadirući u dokumente pronalaze se tako dokumenti srodstava te se tako razjašnjavaju suradnje klesarskih radionica. Iz dokumenata saznajemo kako su Andrijići bili u srodstvu sa Markovićima, Milićevićima, Pavlovićima te vjerojatno i Katićima.⁷

3. Obitelj Andrijić i njihovo podrijetlo

Ugledna obitelj Andrijić živjela je u Korčuli još u 19. stoljeću. Posljednji njezin ugledni član je Jakov Andrijić koji je bio načelnik općine Korčula. Njegovom smrću 1875. Godine obitelj Andrijić izumire u gradu Korčuli. Sada to prezime još postoji u Blatu i Veloj Luci, ali se još proučava imaju li oni veze s njima. Andrijići su tada bili veleposjednici s prostranim zemljištima po otoku Korčuli, koja su na kraju agrarnom reformom prešla u ruke seljaka. O Andrijićima kao kamenarima i graditeljima se bilo zaboravilo sve dok Josip Djelčić ne proziva Nikolu Andrijića Vlahova, Josipa Andrijića Markova za suradnike u ukrašavanju palače Sponze. Kasnije Cvito Fisković u djelima „Korčulanska katedrala“ i „Naši graditelji i kipari XV i XVI stoljeća u Dubrovniku“ naziva jednim od glavnih graditelja u to vrijeme. U istom je djelu utvrdio i važnu činjenicu da je Marko Andrijić sin kamenara i graditelja Andrije Markovića. Kroz srednji vijek u našim krajevima nisu bila ustaljena prezimena. Dok su u nekim krajevima bila ustaljena prezimena plemićki obitelji u Korčuli sve do XV stoljeća to nije bio slučaj pa su se prezimena mijenjala patronimički, dakle dobivala su se od oca. Tako je Marko Andrijić dobio ime od svog oca Andrije Markovića kojem je otac bio Marko. Kasnije Markovi sinovi zadržavaju prezime Andrijić. Obitelj Andrijić bogatila se kamenarski radom i graditeljstvom, taj novac ulagali su kupujući znatne posjede po Korčuli, dok konačno nisu

⁶ Raukar, T. (1976.-1977.) Cives, habitatores, forenses u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima, Historijski zbornik, XXIX-XXX, str.139-145.

⁷ Fisković, C. (1973.) Urbanističko usavršavanje Korčule Kanavelićeva vremena, Zbornik otoka Korčule, 3, Korčula, str. 43.

postali bogati zemljoposjednici i napustili kamenarstvo i graditeljstvo. Iz arhiva o kupovini te zemlje možemo saznati puno o toj porodici. Iz raznih dokumenata Vinko Foretić saznaje koje sve posjede kupuju Marko Miletić, te kasnije njegov sin Andrija Marković. Također otkriva da je Marko Miletić imao još dva brata, također kamenara, Ratka Miličevića i Ivana Miličevića. Njihova imena nalazimo u dokumentima iz suda u kojima oni vode spor s Ivanom Antunovim jer se nisu držali ugovora oko određenih radova. Sva tri brata spominju se kasnije u odluci Velikog vijeća da se 1390. Ratku Miličeviću i njegovoj braći daje takozvano kućište (kuća bez krova) u dogovoru da ju oni preurede u kuću te da će na kući sagraditi kanal iz koga će voda teći čatrnju, na trošak općine dajući svoju besplatnu radnu snagu. Od tada dalje vidimo znatnu djelatnost braće Miličević u Korčuli. Međutim jedan dubrovački dokument iz 1404. Spominje Ivana Milichievich de Pollato da iz Vrnika kraj Korčule nabavlja kamenje za Dubrovnik. Pollatum (sada Pulati) je albanska oblast između Skadra i Prizrena. Nasuprot Miličevićima koji se izričito spominju kao iz Korčule sada ovo otvara zagonetku. Naime, Vinko Foretić nalazi spomen imena ove braće više puta kao ljudi iz Korčule, i više puta kao osobe koje djeluju u Korčuli, ali bez spomena njihova podrijetla. Ponekad se Ratko, Marko i Ivan spominju kao braća, a u nekim dokumentima se imena braće ne otkrivaju. Iz ovih spisa Foretić postavlja četiri kombinacije podrijetla obitelji Miličević i njihovog povezivanja s Korčulom. Pretpostavlja se teza da je obitelj Miličević zaista potjecala iz Pulata te se nastanila u Korčuli ili da je korčulanska obitelj Miličević boravila u Pulatima gdje se rodio Ivan. Moguće je da je Ivan Miličević Korčulanin preselio u Pulat, te kasnije tako prozvan ili su postojali dvije osobe istog imena, jedna iz Korčule, a druga iz Pulata. Foretić zaključuje da će ova kontroverza Pulat-Korčula još dugo biti neotkrivena. Jedno je sigurno, djed Marka Andrijića bio je Marko Miličević koji se, zajedno s braćom, bavio uvelike kamenarstvom te da su uz mnoge druge radili na Korčulanskoj katedrali početkom XV stoljeća. Kasnije je njegov unuk Marko Andrijić toj istoj katedrali svojim gradnjama dao naročiti umjetnički izražaj.⁸

4. Marko Andrijić i njegov opus

Marko Andrijić rođen je negdje oko polovice 15.stoljeća, točan podatak nikad nije utvrđen, no prvo spominjanje njegova imena nalazimo u dokumentima o gradnji Kneževa

⁸ Foretić V. (1960), Podrijetlo porodice korčulanskih kamenara Andrijića, Peristil III, str. 33-35.

dvora. Svoju vještinu započeo je izučavati u radionici svog oca, Andrije Markovića. Brojan je tako opus Marka Andrijića ponajviše vezan za njegovu Korčulu. Osim u Korčuli, najviše svojih djela ostavio je Dubrovniku gdje je od osamdesetih godina 15. stoljeća i živio, oženio se, dobio kuću te otvorio i radionicu u kojoj je, uz mnoge druge, izučavao svoje sinove- Petra, Blaža i Josipa. U Dubrovniku je tako dobivao mnoge privatne, ali i gradske narudžbe. Spominje se njegov rad na dominikanskom samostanu, opremi Kneževa dvora, zidinama u gradskoj luci te mostu na pilama.⁹ Narudžbe je dobivao i od stranaca. Poznati njegovi poslovi za Vetorea Salvadega iz Venecije te Valenta de Valentisa iz Mantove¹⁰. Od 1480. je uglavnom dobivao poslove u Korčuli gdje je 1484. i proglašen protomagistrom grada. Tada je već bio dovršio zvonik katedrale s kićenom ogradicom završne terase na koju je postavio osmerostranu ložu s lanternom na vrhu kupolice. Također radio je i na fortifikacijama grada. Godinu dana kasnije, 1485. godine izradio je svoje remek djelo, ciborij glavnog oltara katedrale Sv.Marka u Korčuli po apulijsko-dalmatinskom prototipu. Svi ti radovi u Korčuli, a pogotovo u Dubrovniku, proširili su njegove veze tako je njegov rad i njegove radionice primjetan duž cijele dalmatinske obale, a i šire. Radio je i na stambenoj arhitekturi u Zadru, a u Hvaru mu se pripisuje rad oko zvonika franjevačke crkve. Marko Andrijić ostavio je iza sebe bogat opus za hrvatsko područje, a njegovi inozemni radovi ne mogu se povezati s danas sačuvanim zgradama, zbog kasnijih preinaka. Iako ne znači da je tada preminuo u dokumentu iz 1507. navodi se kako je Marko Andrijić mrtav.¹¹

4.1. Marko Andrijić u Korčuli

4.1.1. Rad na fortifikacijama

S iskustvom rada na dubrovačkim zidinama, Marko Andrijić kao protomagister grada Korčule zadužen je za rad na korčulanskom fortifikacijskom sustavu. Poslije napuljske opsade, koja je završila dobro po Korčulane zahvaljujući samo lukavošću kneza Giorgia Viara te hrabrošću Korčulana, postalo je jasno kako grad treba ojačati obranu. Tako pod vodstvom

⁹ 7. Nikšić, G. (2012) Marko Andrijić i njegov doprinos dalmatinskom renesansnom graditeljstvu: doktorski rad, Zagreb, str 60-63.

¹⁰ Nikšić, G. (2013) Korčulani u Mantovi – organizacija klesarske radionice za veliku narudžbu // *Peristil : zbornik radova za povijest umjetnosti* , Zagreb, 81-83.

¹¹ Nikšić, G. (2012) Marko Andrijić i njegov doprinos dalmatinskom renesansnom graditeljstvu: doktorski rad, Zagreb, str. 58-60.

protomagistra Andrijića grade polukružne kule Bokar i Berim, dva okrugla bastiona, kula kod Svih Svetih te Velika kneževa kula.

Slika 1. Kula Berim (Snimio Nikola Prižmić)

Jug se odlučilo braniti Revelinom, jarkom preko kojeg je bio most. Financijski su, u opremi i izgradnji zidina, bili uključeni i građani putem dobrovoljnih priloga te naposljetku i mletačke vlade.¹²

4.1.2. Suradnja Marka Andrijića i biskupa Malumbre na radovima u katedrali

Markova najveća ostvarenja svakako su završni kata zvonika korčulanske katedrale i ciborij nad glavnim oltarom te crkve. Nikšić nam opisuje njegov njegovom opusu te dodaje dva djela iz iste građevine, jedno graditeljsko, a drugo kiparsko: Povišenje crkve i gradnja tribina iznad bočnih brodova te arhitektonski ukras na pročelju. Usred pročelja ukomponirana je velika rozeta koja je uz gotičkog mrežišta ukrašena četirima bradatim glavama u bogato profiliranom okviru u kome se ističe povijena lozica. Slična lozica nalazi se na završnom

¹² Nikšić, G. (2012) Marko Andrijić i njegov doprinos dalmatinskom renesansnom graditeljstvu: doktorski rad, Zagreb, str. 82-85.

vijencu zabata, a i na završnom dijelu zvonika (kao i na vijencu sakristije). Vijenac s viticom je svojevrsni zaštitni znak Andrijića pa Nikšić pretpostavlja da je crkveno pročelje dovršila radionica Marka Andrijića. Osim vijenca s viticom majstor je mogao isklesati i kićeni akroterij navrh zabata, s motivima ptica, lišća i završnog cvijeta (pupoljka nalik na plamteću virovitu rozetu).¹³ Karaman Marku Andrijiću pripisuje ukras zabata koji datira oko 1480. godine. On u figuri „slona“ i u poprsju „mladića“ vidi apulijski utjecaj po pretpostavivši da se Marko poslužio nacrtom majstora Jakova iz Tranija. Fantastične životinje sa surlom, kljovama i grivom koju Karaman tumači kao slona sliči ostalim fantastičnim likovima na vrhu pročelja, ali na način na koji je postavljena (horizontalno) upućuje da je mogla pripadati starijem sloju skulpture te je kasnije iskorištena za nadopunu bujne dekoracije zabata. U stražnjem djelu je potpuno neobrađena pa je moguće da je u izvornoj funkciji mogla služiti kao nosač stupa glavnog portala poput onih u Apuliji. Lik „mladića“ mogao je pripadati ranijem sloju skulpture pod akroterijem navrh zabata. Njegov torzo je klesan vrlo plošno i ne spaja se najbolje s glavom koja je klesana iz posebnog bloka kamena te je kvalitetnija. Ovo je možda i najslabija skulptura na cijelom pročelju. Glava se po svemu može usporediti sa sličnim glavama na bočnim završecima vijenca na zabatu. Slično su obrađene posebno velike usne, duboko usađene oči sa zjenicom bušenom svrdlom i oštro rezanim kopcima.¹⁴ S Andrijićevom radionicom povezujemo i akroterij. Bujna kita koja u donjoj zoni ima tri para sučeljenih ptica koje zoblju, te se nižu tri registra povijenog i prepletenog lišća, a na vrhu spiralno zavrnuti „pupoljak“. Vrlo sličan akroterij, s istim motivima i klesan na isti način, po čemu prepoznajemo rad radionice Andrijića u dominikanskoj crkvi sv. Nikole u Korčuli.

Kod imenovanja protomajstorom javnih gradnji ističe se njegov dotadašnji rad na zvoniku i na crkvi (prije ciborija). Analizom gradnje potvrđeno je da je u početku bilo zamišljeno da građevina bude niža. To nam pokazuje i položaj sunčanog sata na rubu zvonika. U unutrašnjosti su dodani pilastri radi postavljanja svodova nad bočnim brodovima. Zbog Andrijićevog članstva u cehu drvodjelaca i borodgraditeljsko iskustvo, s čime se povezuje njegov utjecaj koji je na gradnju kupole, Nikšić će pretpostaviti i njegov bitan udio u gradnji krova i drvenog svoda («a carena») nad glavnim brodom. U istočnom dijelu katedrale okupljena su djela nastala za vrijeme biskupovanja Tome Malumbre (1463.-1513.), a u to vrijeme poklapa se i Andrijićevo djelovanje. Za to vrijeme nastaju radovi kao što su empore, sakristija, most prema biskupiji i Malumbrina grobnica. Prema arhivskim dokumentima

¹³ Nikšić, G. (2012) Marko Andrijić i njegov doprinos dalmatinskom renesansnom graditeljstvu: doktorski rad, Zagreb, str. 102-112.

¹⁴ Karaman, Lj. (1952) Pregled umjetnosti u Dalmaciji, Zagreb, str. 53-61.

znamo da 1475. godine korčulanska katedrala još nije imala sakristiju. Kasnije se u ugovoru s Petrom Martinovim iz Milana sagradila utilitarnom gradnjom znatno skromnija i sasvim tradicionalna sakristija. Ipak, i u sakristiji je Marko Andrijić ostavio prepoznatljiv pečat na najistaknutijem mjestu. Visoko na južnom zidu sakristije prema crkvi postavljen je vijenac ukrašen povijenom lozicom čiji se listovi naizmjenično pružaju uz stabljiku i kuglasto nabiru, po čemu je vrlo sličan vijencima na rozeti i zabatu glavnog pročelja te završnom dijelu zvonika. Vijenac sakristije oštećen kada je na mjestu izvornih vrata postavljen stariji gotički portal s reljefom sv. Mihovila u luneti. Osim sakristije važno djelo Andrijića zbog kojeg je on 1485. godine imenovan protomagistrom svih javnih gradnji u Korčuli je i most kojeg je Malumbra dao sagraditi da bi za nevremena olakšao prijelaz iz biskupskog dvora u crkvu. Nažalost od tog mosta gotovo ništa nije preostalo osim maloga renesansnog prozora na unutrašnjem licu toga zida, traga u strukturi zidanja vanjskog lica južnog zida katedrale i ograde koja je premještena na most s južne strane biskupskog dvora. Također, tu je i sarkofag biskupa Malumbra. Za stolovanja u Korčuli Toma Malumbra je stekao velik ugled. Dao je postaviti grobnicu sa sarkofagom na južnom zidu katedrale. Za taj pothvat posebno je zaslužan Nikola Nikoninčević koji je bio postavljen kao pomoćnik i nasljednik biskupa Malubra. Na poklopcu isklesan je lik pokojenog Malumbre. Na prednjoj su strani sarkofaga dva biskupska grba, Malumbrin i Nikoničićev, a između natpis koji je prema Farlatiju glasio: *Thomae Malumbra Episcopo Curzolensi & Stagnensi praecessori Nicolaus Niconisus Episcopus successor posuit*. Kasnije je biskup Kosirić dao otući tu Nikoničićevu posvetu Malumbri i na njezino mjesto uklesao natpis s imenima dvojice Kotorana, koji i danas vidimo. Nikšić zaključuje da je Marko Andrijić u tri godine prije svoje smrti 1507. godine imao vremena da sam, ili uz pomoć suradnika, iskleše i postavi taj spomenik. Nikšić zaključuje da je taj sarkofag više bio Markov hommage biskupu s kojim je surađivao čitavi radni vijek.¹⁵

4.1.2. Zvonik katedrale

Radovi na zvoniku katedrale svetog Marka započeli su u prvim desetljećima 15. stoljeća. Velika je vjerojatnost kako je sagrađen na mjestu onoga iz 14. stoljeća, u pravcu glavne ulice i na najvišoj točki korčulanskog poluotočica. Sklop zvonika i crkve posve je nepravilan, to jest tlocrt zvonika usporedan je sa smjerom glavne ulice dok tlocrt katedrale slijedi smjer poprečnih ulica iz čega se da zaključiti da su sagrađeni neovisno jedno o drugom. Gradnja zvonika započela je u duhu romanike, nizanjem katova s povećavanjem otvora prema

¹⁵ Nikšić, G. (2012) Marko Andrijić i njegov doprinos dalmatinskom renesansnom graditeljstvu: doktorski rad, Zagreb, str. 102-112.

vrhu. Gradnja zvonika 13. veljače 1481. godine prepuštena je velikom majstoru, Marku Andrijiću. Već godinu dana poslije on planira ogradu za donje katove zvonika koja je sagrađena po primjeru njegove balustrade. Vidljiva je bila želja Marka Andrijića da zvonik postane predmet divljenja te da pokaže sav raskoš njegova umijeća pa je tako originalnom arhitektonskom zamisli odlučio na malom prostoru grupirati mnoštvo različitih elemenata. Vanjska mjera tlocrta je 9,5 lakata (oko 480cm), sa šupljinom u sredini, dok je na zidu širine 70 cm postavljeno 8 stupova lože, raskošna balustrada te šetnica. Vijenac je bio otvoren prema vani s ogradom na rubu, a bio je formiran od kamenih ploča koje su svojim unutarnjim rubovima nose postolje od izduženih kamenih blokova. Na samim uglovima postolja su postavljeni stupovi koji s cijelom ložom daju ravnotežu sklopa te omogućuju smještaj postavljanje šetnice, a ujedno tako i prijelaz tlocrta iz kvadratnog u osmerokutni. Na vrhu zvonika je osmerostrana loža na stupovima, a kupola od tankih kamenih ploča postavljenih u dijagonalna rebra. Kupola koja je zapravo osmerokutni rebrasti svod, iznutra je glatka, a na vanjskim bridovima se ističu dijagonalna rebra koja su blago zaobljena. Također, neki vanjski dijelovi kupole također su glatki zbog spojeva ploča u istoj ravnini. Po ugovoru s prokuratorima katedrale navedeno je kako bi vanjski spojevi trebali biti učinjeni od bakra dok bi oni unutarnji od željeza. Na vrhu kupole nalazila se i lanterna s osam stupića koji su se nastavljali na dijagonalna rebra kupole.¹⁶

¹⁶ Nikšić, G. (2012) Marko Andrijić i njegov doprinos dalmatinskom renesansnom graditeljstvu: doktorski rad, Zagreb, str. 115-120

Slika 2. Vrh zvonika katedrale Sv. Marka (Preuzeto: Nikšić, G (1997.-1998.). Marko Andrijić u Korčuli i Hvaru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 37, Split)

Akroterij Marka Andrijića stradao je u udaru groma. Ono što danas vidimo intervencija je iz razdoblja baroka. Na ogradi zvonika je i skulptura koju je Marko vlastoručno izradio. Na njoj je prikazan lav, simbol Sv. Marka koji je bio zaštitnik grada pa ne čudi što je ta skulptura bila od iznimne važnosti. Uz lava su na njoj bili prikazani i grbovi knezova Nikole Mule te Zorzija Viara.¹⁷

¹⁷ Nikšić, G (1997.-1998.). Marko Andrijić u Korčuli i Hvaru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 37, Split, str. 191-197

Slika 3. Skulpture na ogradi zvonika (preuzeto: Nikšić, G (1997.-1998.). Marko Andrijić u Korčuli i Hvaru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 37, Split)

I u ovom primjeru Andrijić je pokazao raskoš svog umijeća na koje se još nastavlja činjenica da njegov gornji dio zvonika koji ujedinjuje tri glavna arhitektonska elementa te postaje stvarno remek djelo i nedostižan cilj za mnoge poslije njega. Andrijićev zvonik iscertava kako je zapravo on prikupljao znanja proučavanjem drugih djela na našim prostorima, ali i u Italiji te prikupljajući znanja korčulanskih brodograditelja. Primjer toga nalazimo u kupoli koja podsjeća na brodsku ljusku. Tražeći uzor Andrijićevom zvoniku, koji bi ujedinjavao osmerostranu ložu, kupolu, ogradu te šetnicu pronađen je samo jedan u apulijskom gradu Soletu, no izgleda da to ipak nije bio slučaj zbog izvorne piramidalne konstrukcije krova te kvadratnog tlocrta lože tog zvonika. Zvoniku Marka Andrijića prilično su slične građevine prikazane na dvije renesansne imaginarne vedute koje su sačuvane u Galleria degli Uffizi. Jedna je bila Bramanteova iz 1475. godine, dok je druga djelo Baldassarra Peruzzija, a vremenski je nešto kasnija od Bramanteove. Iako su vremenski prilično razdvojene obe vedute prikazuju gotovo identične građevine. Nije sa sigurnošću utvrđeno jesu li to realni prikazi zvonika ili imaginarnih građevina, ali očigledne su sličnosti

sa Andrijićevim zvonikom.¹⁸ Ne zna se što je i kako utjecalo na Andrijićev zvonik čiji je projekt iskoristio za projektiranje hvarskog zvonika crkve Sv. Marije od Milosti to jest franjevačkog samostana. Svojim projektima Marko Andrijić uveo je novi prototip dalmatinskog zvonika.¹⁹

4.1.3. Ciborij

Marko Andrijić status vrsnog i iskusnog graditelja zaslužio sjajno obavljenim poslom na dovršenju zvonika. Za projekt ciborija iznad glavnog oltara korčulanske katedrale bio je važan trenutak u završnom razdoblju gradnje te je bio s razlogom povjeren njemu. Nikšić piše da i s ciborijem ostaje na razini povjerenog zadatka, a u nekim aspektima čak će ga nadmašiti. Ciborij ima osobito mjesto među arhitektonskim elementima unutrašnjeg uređenja crkava jer označava oltar na kojem se odvija sakrament euharistije te tako označava najsvetije mjesto u crkvi. Preteče ciborija bili su baldahini koje pronalazimo već u najranijom kršćanskoj, a i u predkršćanskoj arhitekturi. Ciboriji se podižu u kratkom razdoblju te oni predstavljaju sukces arhitekture određenog razdoblja. Marko Andrijić za ovaj zadatak dobiva 115 dukata što je dvostruka cijena od onoga što je dobio za izradu zvonika. To nam potvrđuje povjerenje biskupa Malumbra koji mu povjerava ovaj zadatak. Andrijić bira stariji oblik ciborija, iako znamo da su on i njegova radionica izvodili i bogatu arhitektonsku dekoraciju koja je bliža srednjovjekovnoj nego renesansnoj estetici. Postoje sumnje da je uzor korčulanskom ciboriju bio nestali ciborij iz metropolitanske crkve. Tu činjenicu nam Joško Belamarić je argumentirano nudi. O ciboriju iz Kotora znamo da je bio od zelenog mramora s krovom uzdignutim na četiri ukrašena stupa. Pitanje je koliko je Andrijić bio pod utjecajem naručitelja u izboru arhitektonskog tipa ciborija, ali svakako su renesansni motivi njegov doprinos. Tu se prvi put u našoj umjetnosti pojavljuje klasičan stup s entazisom i punokrvi korintski i kompozitni kapitel, a vjerojatno prvi put i renesansni kapiteli s motivima dupina i harpija. Ta dva motiva nisu bili slučajno izabrani, a i bitna je njihova simbolika.²⁰ Dupin predstavlja mudrost i opreza, ali i uskrsnuća te se uspoređuje s Kristom, a njegova brzina sa žudnjom

¹⁸ Nikšić, G. (2012) Marko Andrijić i njegov doprinos dalmatinskom renesansnom graditeljstvu: doktorski rad, Zagreb, str. 120-125.

¹⁹ Nikšić, G. (1997.-1998.). Marko Andrijić u Korčuli i Hvaru, u: Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 37, Split, str. 208-210

²⁰ Nikšić, G. (2012) Marko Andrijić i njegov doprinos dalmatinskom renesansnom graditeljstvu: doktorski rad, Zagreb, str. 140-141.

kršćana za Kristom. U središtu je prikaz kaleža koji je simbol euharistije. Nadalje, harpija s tijelom ptice, a glavom žene simbolizira borbu dobra i zla. Mješovit stil renesanse u gornjem i gotike u donjem dijelu kompozicije opravdava antičke-poganske motive. Po preciznosti i ljepoti izvedbe korčulanski kapiteli nadmašuju sve slične dalmatinske primjere i sigurno ih je isklesala ruka samoga majstora Marka.²¹

Slika 4. Ciborij korčulanske katedrale (snimio Nikola Prižmić)

Andrijić mijenja zadani prototip u tradicionalnim apuljskim i dalmatinskim ciborijima koji krov rješavaju stepenasto raščlanjenom osmerostranom piramidom te „citira sebe na vrhu ciborija“. Iako je imao zadan prototip u tradicionalnim apuljskim i dalmatinskim ciborijima koji krov rješavaju stepenasto raščlanjenom osmerostranom piramidom. On prijelazi iz jedne geometrijske forme u drugu, to jest iz osmerokutnog u kružni tlocrt. Taj zadatak na ciboriju još uspješnije rješava nego na zvoniku. Polazeći od klasičnog apuljsko-dalmatinskog tipa ciborija na četiri stupa koji nose arhitrave i piramidalni krov, Andrijić je otežao svoj zadatak odlučivši okruniti ciborij kupolom-polukuglom. Majstor je u donjem dijelu koristio klasični repertoar baza, stupova i kapitela, dok je u gornjem dijelu dao prednost gotičkoj ornamentici. Majstori u 16. stoljeću su uzimali korčulanski ciborij i završetak zvonika kao svoj model.

²¹ Nikšić, G. (2012) Marko Andrijić i njegov doprinos dalmatinskom renesansnom graditeljstvu: doktorski rad, Zagreb, str 142-146.

Današnji izgled ciborija rezultat je baroknog zahvata krajem osamnaestog stoljeća, kada je uklonjen četvrti kat krova ciborija i bočne ograde između stupova.²²

4.2. Marko Andrijić u Dubrovniku

Zbog sve veće Turske navale sredinom petnaestog stoljeća dubrovačka vlada poduzima korake prema ojačanju gradskih zidina. Za taj zadatak prvi je bio angažiran Firentinac Michelozzo. On koristi prijelazni talijanski tip utvrda. Tijekom jedne godine njega zamjenjuje Juraj Dalmatinac koji radi na kruništu na vrhu Minčete. Nakon njega, krajem 1465. godine glavni inženjer postaje mladi Paskoje Miličević koji će na tom položaju ostati 51 godinu. Paskoje dovršava Minčetu te nastavlja rekonstrukciju zidina dodajući okrugli bastion ispred srednjovjekovnih kula sv. Luke i sv. Ivana te je obnovio gradsku luku. Morao je i načiniti nova vanjska vrata. U velikom dijelu radova na gradskim zidinama Paskoju je pomogao njegov rođak Marko Andrijić od kojeg su dugo vremena naručivali radove što pokazuje da je dubrovačko vijeće imalo povjerenja njega te je bio cijenjen i pouzdan izvođač. To iskustvo dobro će mu poslužiti za njegov samostalan rad u Korčuli. U travnju 1474. godine Marko kleše kamene dijelove mosta na Pilama: ogradu s četverolisnim otvorima, klupe i vijence. Vrlo slične takve dijelove pronalazimo i na mostu pred vratima od Ploča pa možemo zaključiti da je i na tom mostu sudjelovao Marko Andrijić, a gradnja je bila vođena od Paskoja. Donji vijenac u obliku vitice naizmjenično povijenim lišćem, a gornji kao niz uspravljenih listova. Iste takve vijence nalazimo i na gradnjama u Korčuli. Udio rada Andrijića na Minčeti pretpostavlja se zbog njegove dugogodišnje suradnje s Paskojem. Andrijić u studenom u 1475. godine ugovara izradu vanjskih vrata od Ponte, kao kopiju unutrašnjih, starih vrata koje su radili Juraj Dalmatinac i Ratko Brajković, ali ipak koristi svoj stvaralački klesarski poziv te mijenja motive na kapitelima. Tako njegova vrata se doimaju življe i zanimljivije od originala. Na njegovim vanjskim vratima kapiteli su plastičniji, lišće i volute se prirodnije povijaju, a ni jedan od četiri cvjetova sred abacusa nije isti. Godine 1498. Marko Andrijić isporučuje veću količinu kamena za gradnju lukobrana. I Markov brat Jerko je

²² Nikšić, G (1997.-1998.). Marko Andrijić u Korčuli i Hvaru, u: Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 37, Split, str. 212.

sudjelovao u gradnji lukobrana. A Marko je surađivao i s ostali članovima obitelji u ovo poslu. U veljači 1468. s ocem Andrijom Markovićem, bratom Vlahušom, rođakom Bartulom Markovićem i Lukšom Živkovićem sklapa ugovor za klesanje kamenih dijelova za Knežev dvor u Dubrovniku. To je ujedino i prvi sačuvani dokument koji bilježi ime Marka Andrijića. Na toj građevini Marko je izvodio više radova, a li nisu svi dokumenti sačuvani, ali se pretpostavlja zbog Paskojevog nadzora te gradnje pa je očekivano da je i tu nastavljena njihova suradnja. Također, Markov sin Josip kasnije spominje kako je njegov otac izveo „mnogo lijepih radova na Dvoru“.²³

4.3. Marko Andrijić u Hvaru

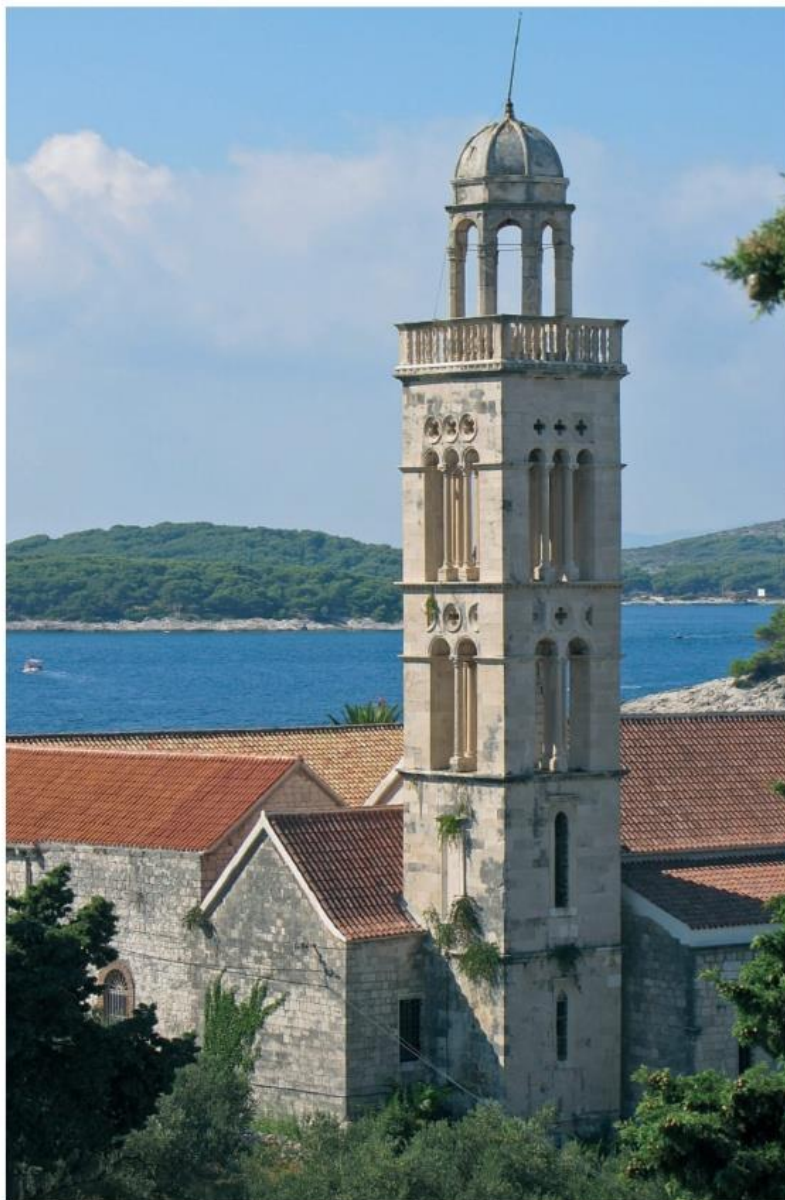
U Hvaru danas postoje tri zvonika: franjevačke crkve sv. Marije od milosti, katedrale sv. Stjepana I., pape i mučenika, i dominikanske crkve sv. Marka. Četvrti zvonik crkve sv. Venerande je srušen. Zvonik crkve sv. Marije od milosti građen je prvi, a rađen je po nacrtu Marka Andrijića, ostali zvonici građeni su po njegovim uzorom. Po ugovoru iz 1507. g vidi se da je zvonik crkve sv. Marije od milosti projektiran od Korčulanina Marka Andrijića, nažalost nacrti nisu sačuvani koju su sigurno bili vrlo studiozni po kojima bi klesari i zidari mogli raditi. Postoje i sumnje da je Andrijić koristio nacрте Bramanteovog zvonika.²⁴ Tijelo zvonika jednostavno je raščlanjeno otvorima i razdjelnim vijencima, a na vrhu je osmerostrana loža okružena balustradom i pokrivena kupolom s lanternom. Takav stil vidimo i u Andrijićevoj radnji pa je moguće da je taj primjer mogao utjecati na njegov korčulanski (a poslije i hvarski) projekt. Postoji mogućnost da je u Italiji i vidio takve zvonike pa od njih preuzeo takav arhitektonsku kompoziciju. Svakako Marko je u Korčuli stvorio prototip koji je postao uzor čitavom nizu dalmatinskih zvonika.²⁵ Kamen, obrađeni i poluobrađeni za neke dijelove, dolazio je iz Korčule. Zvonik se pod vodstvom Marka Andrijića i korčulanskih suradnika počeo graditi krajem XV. stoljeća nakon što su završeni radovi na crkvi i klaustu, a dovršili su ga majstori Blaž Andrijić (Markov brat) te Franjo i Nikola Španjić prema početnom projektu kojeg nisu mijenjali. Kupola je ipak građena od opeke i žbukana, a vjerojatno je trebala i ona biti od kamena. Zvonik je završen prije Pučkog ustanka na Hvaru 1571. godine.²⁶

²³ Nikšić, G. (2012) Marko Andrijić i njegov doprinos dalmatinskom renesansnom graditeljstvu: doktorski rad, Zagreb, str.60-65.

²⁴ Štambuk, I. (2014). Hvarski zvonici. *Prilozi povijesti otoka Hvara*, XII (1), str.147-153.

²⁵ Nikšić, G. (1997.-1998.). Marko Andrijić u Korčuli i Hvaru, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 37, Split, str. 210-211.

²⁶ Štambuk, I. (2014). Hvarski zvonici. *Prilozi povijesti otoka Hvara*, XII (1), str. 153- 157.

Slika 5. Zvonik crkve sv. Marije od milosti franjevačkog samostana u Hvaru (Preuzeto: Štambuk, I. (2014). Hvarski zvonici. *Prilozi povijesti otoka Hvara*, XII (1))

Zvonik je sa svoje južne i zapadne strane priljubljen uz crkvu, s južne na apsidu iz koje se ulazi u zvonik. Sa zapadne na crkveni zid glavne lađe, dok je odmaknut od zida kapele sv. Križa za kosinu temeljnog zida. Marko Andrijić uzima podjelu na 8, kako bi se mogli u pročelje zvonika upisivati istostranični trokuti, kojima je stranica veličine 8 raster-jedinica. On još uz pomoć ležećeg istostraničnog trokuta određuje na pročelju visinu određenih elemenata pročelja, i visinu etaža. Zvonik ima u tlocrtu kvadratni oblik, a njegova širina iznosi 425 cm. Građen je na postamentu koji ima kose strane, a koji je temeljen na živoj stijeni. Stijena ima blagi pad prema sjeveru pa je visina podnožja na svakoj strani različita.

Ima prizemlje i tri kata te terasu s balustradom, a na terasi izgrađenu osmerokutnu ložu s kupolom. Etaže su označene s markapjanom-vijencem. U prizemlju je samo jedna monofora sa sjeverne strane. U katu su dvije monofore, jedna sa sjeverne strane pod kojom je bio reljef lava i druga s istočne strane. Ove monofore su nešto većih dimenzija. U drugom katu su bifore sa sve četiri strane, a nad njima tri rozete: u sredini četverolisna, a sa strana po dvije polovine četverolisne rozete. U trećem katu su trifore sa sve četiri strane. Nad triforama su tri četverolisne rozete.²⁷ Takve četverolisne rozete iznad otvora, a osobito je zanimljiv motiv polovice rozete, vjerojatno preuzet iz gotičkih kružišta prozora su novosti koje Andrijić uvodi. Iako ponavlja tradicionalnu koncepciju kvadratne prizme prošupljene otvorima koji se povećavaju prema gore, Andrijić je masu zvonika raščlanio na nov način uvodeći osim uobičajenih razdjelnih vijenaca između katova još i vijence u visini kapitela stupova u otvorima. Oni tako dobivaju ulogu imposta pretvarajući masu zida na uglovima zvonika u pilone. Visine katova se povećavaju prema gore, dajući uzgon vitkom tijelu zvonika. Izgleda da se početkom 16. stoljeća Andrijić oslobodio obilne gotičke dekoracije kakvu možemo pronaći na korčulanskom zvoniku, a također ovom hvarskom nedostaje i lanterna navrh kupole. Na hvarskom je zvoniku unio renesansne detalje poput klasično jednostavne ograde s balustrima "dvostruke kruške" i atike ispod kupole.²⁸ Prema Ivi Štambuku Marko Andrijić odabrao takav raster kvadrata u koji se upisuje istostraničan trokut - sveti geometrijski lik, koji je zvoniku dao božansku ljepotu. Nadalje, Štambuk u svom radu zaključuje kako Marko Andrijić zna za Vitruvijevog čovjeka upisanog u šahovnicu, kao i za proporcionalnu složenicu, i zna da treba projektirati tako da se u građevinu upisuju istostranični trokuti, kako bi ona bila skladna za oko, stabilna, sigurna, te izražavala Duh Stvoritelja.²⁹

4.4. Marko Andrijić u Zadru

Vrijednu odliku pročelja kuće Nassis u Zadru čini arhitektonska plastika njezinih otvora, osobito velika monofora na prvom katu i portal u prizemlju. Tu prepoznajemo utjecaj Venecije kod stambenih zgrada građe druge polovice XV. i početkom XVI. stoljeća. Elementi i stil arhitekture, te kultura stanovanja ove zgrade u Zadru svojstvena je gradovima Mletačke Republike. Kao i ova zgrada, u Zadru su tijekom osamdesetih i devedesetih godina XV. stoljeća više patricijskih zgrada imalo izgrađene monofore s balkonskim istakom na menzoli,

²⁷ Štambuk, I. (2014). Hvarski zvonici. Prilozi povijesti otoka Hvara, XII (1), str.157-160.

²⁸ Nikšić, G (1997.-1998.). Marko Andrijić u Korčuli i Hvaru, u: Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 37, Split, str. 211.-213

²⁹ Štambuk, I. (2014). Hvarski zvonici. Prilozi povijesti otoka Hvara, XII (1), str.160 -164.

srodne onima na nadbiskupskoj palači koju rese kasnogotički i ranorenesansni ornamenti, potonji osobito na menzoli. Pavuša Vezić 1979. godine piše o obnovi kuće Nassis te uspoređuje kapitele s delfinima s njezine velike monofore s onima iz radionice Marka Andrijića.

Slika 6. Pročelje kuće Nassis u Zadru (Preuzeto: Vezić, P. (2016). Marko Andrijić i pročelje kuće Nassis u Zadru. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 43 (1)

Kasnije 2016. godine u svom znanstvenom radu potvrđuje tu tvrdnju te dodaje i sličnost portala kuće u Paparčić i portala na trijemu klaustora sv. Dominika u Dubrovniku s potralima kuće Nassis. Uspoređuje i monofore s onima na kući Ghirardini. U radu potkrepljuje svoje zaključke detaljnim uspoređivanjem. Predložak već ranije spomenutih kapitela na velikoj monofori i njegov kapitel na ciboriju u Korčuli jednostavni su isti, a imaju veliku srodnost s onim u Kotoru. Karakteriziraju ih parovi delfina na oplošju kapitela krenuti glavama jedan prema drugome i svinuti u obliku položenog slova „S“ glave prignute nad kantarosom pod njima posuda iz koje piju vodu. Repovima su uzdignuti visoko prema uglovima abaka. Među repovima je brid kalatosa, podno njega je klasična profiloacija s kimom na kojoj su ovulusi, a pod njima denti. Ispod delfina su listovi akantusa, a među njima spomenuti kantarosi.

Slika 7. kapiteli na ciboriju u Korčuli i na velikoj monofori u kući Nassis u Zadru (Preuzeto: Vežić, P. (2016). Marko Andrijić i pročelje kuće Nassis u Zadru. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 43 (1))

Na primjeru portala P. Vezić govori i o srodnom predlošku za sam okvir vrata. Portal oblikuje snažni okvir koji tvori prag s dvovratnicama i nadvratnikom. Dvovratnici u bazi zone imaju gustu klasičnu profilaciju s dentima u jednom redu, a na unutrašnjem brifu tordirani baston sa svojim amlenim kapitelom podno velikog kapitela na dvovratniku. Veliki kapitel u osnovi ima kockastu formu, a na njega naliježe nadvratnik koji je rijedak u renesansnoj arhitekturi. Nadvratnik ima trokustasti oblik plitkog zabata, a po sredini se nalazi vijenac ispleten od listova. U krugu se nalazi grb obitelji Nassis. Kapiteli portala kuće u Zadru jednostavno su isti s onima na kući Papparčić, predložak je jednostavno isti, a modelacija vrlo slična. Uočljiva je i sličnost s kapitelima na trijemu klaustora samostana sv. Dominika u Dubrovniku.

Slika 8. Portali na kući Paparčić i na kući Nassis u Zadru (Preuzeto: Vežić, P. (2016). Marko Andrijić i pročelje kuće Nassis u Zadru. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 43 (1)

Pročeljem kuće Nassis dominira velika monofora s balkonskim istakom pod kojim je menzol s festonom koji nose dva krilata puta. Pročelje na drugom katu rastvaraju bifora i mala monofora. Ispod abakom je uski profil s takozvanim dijamantnim nizom, čestim motivom arhitektonske plastike u kasnoj gotici kojeg nalazimo i u Korčuli. Na biforama pronalazimo malene kugle na trilobatima, a sličan motiv nalazimo na katedrali u Korčuli i na trifori palače Divona u Dubrovniku. Ostali motivi možda više predstavljaju opće značajke arhitektonske plastike XV. stoljeća nego li posebnost njegove radionice, ali ih ona koristi. Kugle kao ukras na ornamentima prozorskih luneta i dijamantni nizovi na kapitelima su primjer toga. Međutim, najveća razlika između arhitektonske plastike kuće u Nassis i onih na većini Andrijićevih djela u Korčuli i Dubrovniku predstavlja gustoća skulptorskog ukrasa, profila i biljnih ukrasa. Na jugu Dalmacije tih je ukrasa primjetno više. Arhitektonska plastika na njegovim zgradama podržava manje kićena rješenja. Stječemo dojam da su i „gotički ornamenti u funkciji renesanse pročišćenosti arhitektonskog djela“. P. Vežić zaključuje da se

Marko Andrijić prilagodio drugačijem ukusu zadarske kulturne sredine u desetljećima pred kraj XV. stoljeća. U svom znanstvenom radu P. Vezić i zaključuje kako je Marko Andrijić mogao uopće klesati u Zadru. Naime, pronalazi dokumente koji potvrđuju da je Andrijić zajedno s Nikolom Alegretijem zaista bio u Zadru, a Cvito Fisković je 1953. godine upozorio da je 1490. godine Andrijić poslao radove iz korčulanske radionice u Zadar. Stoga je ispravno zaključiti da je u toj 1492. godini Andrijić klesao ciborij katedrale u Korčuli, radio s Nikolom Alegretijem na Pagu, te boravio kratko u Zadru. Upravo u tom vremenu je i mogla nastati kamena plastika pročelja kuće Nassis.³⁰

4.5. Marko Andrijić na Pagu

Novi Pag izgrađivan je pretežno tijekom druge polovine 15. i prve polovine 16. stoljeća primorsko je mjesto u kojem, unatoč materijalnoj oskudici, ostalo je znatnih tragova umjetničke djelatnost, pretežno vezanih uz spomenike sakralne arhitekture i njihovu opremu, ali i onih sasvim porfirne namjene. Ta potreba za reprezentativnošću najviše je došla do izražaja pri gradnji zborne crkve sv. Marije.

Slika 9. Zborna crkva Sv. Marije u Pagu (preuzeto: Hilje, E. (1989). Marko Andrijić u Pagu. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 28 (1)

³⁰ Vezić, P. (2016). Marko Andrijić i pročelje kuće Nassis U Zadru. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 43 (1), 193-211.

Zbog materijalne oskudice gradnja ove crkve bila je trajala od svibnja 1443. godine do izmaka 15. stoljeća kada je stavljena u funkciju. Najveći dio izvornih dokumenata o učinku pojedinih majstora ovog spomenika nije očuvan što izaziva poteškoće u interpretaciji građevine i atribucije pojedinih dijelova. Prvu sličnost kapitela s likovima delfina i sirena s glavicama Marka Andrijića u stolnoj crkvi u Korčuli objavio je C. Fisković 1953. godine u svojoj studiji, kasnije su to potvrdili i Lj. Karaman i R. Ivančević, međutim i dalje je ostalo nepoznatih podataka o djelatnosti pojedinih majstora u gradnji paške crkve. Prvi graditelji bili su Juraj i Pavao Dalmatinac koji su sagradili svetište u gotičkim oblicima. Nakon smrti Jurja Dalmatinca prokurator odbija prijedlog njegova sina da nastavi radnju. Iz zadarskog dokumenta iz 1492. godine saznajemo da su korčulanski kamenjari Marko Andrijić i Nikola Alegretti dobili 70 zlatnih dukata za izgradnju ove crkve, ali nije navedeno kakvi su radovi u pitanju. Emil Hilje pretpostavlja da je bilo u toku dovršavanje pročelja, naime kompozicija Navještenja vrlo je slična onoj na ciboriju katedrale u Korčuli. Lik Marije odaje iste nespretnosti u stavu, istu modelaciju nabora i vrlo sličan izraz lica kao ona na korčulanskom ciboriju.

Slika 10. Prikaz Gabrijela na pročelju zborne crkve sv.Marije u Pagu (Preuzeto: Hilje, E. (1989). Marko Andrijić u Pagu. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 28 (1)

Slika 11. Prikaz Djevice Marije na zbrojnoj crkvi Sv. Marije u Pagu (Preuzeto: Hilje, E. (1989). Marko Andrijić u Pagu. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 28 (1))

Međutim, skulptura Gabrijela, Jurja i Mihovila svojom nedovršenošću otežavaju usporedbu. Hilje smatra da su i ti likovi u potpunosti djelo Andrijića, ali zbog nedostatka vremena i materijala se uočavaju nesavršenosti i nedovršenosti tih djela. Rozete i reljef Krista također podsjećaju na one na Korčulanskoj katedrali pa Hilje zaključuje da je cjelokupni dio pročelja crkve sv. Marije plod suradnje Andrijića i Allegrettija. Hilje potvrđuje pretpostavke Fiskovića o njegovom autorstvu kapitela na stupovima što odvajaju srednji od bočnih brodova. S obzirom da je Andrijić bio i graditelj, Hilje smatra da istom prilikom izvedena artikulacija unutrašnjosti građevine, podignuti zidovi srednjeg broda, te postavljeno krovništvo. To saznanje omogućuje nam određivanje faza gradnje crkve. U kroz prve dvije faze braća Dimitrov podižu svetište, sagrađeni su bočno zidovi, možda i pročelje do visine bočnih zidova. U trećoj fazi angažiran je Juraj Dalmatinac za dovršenje zida nad trijumfalnim lukom i pročelja, a u ovoj fazi mogla bi pripadati i izrada portala od kojeg je učinjeno vrlo malo. U četvrtoj fazi, prije 1487. godine, Marko Andrijić zajedno sa pomoćnicima podiže zidove

srednjeg broda te pokriva zgradu. Konačno u petoj fazi, 1491.-92. godine, isti majstor uz pomoć Nikole Alegrettija dovršava pročelja.

Zaključno, nesumnjivi radovi Marka Andrijića u Pagu su kapiteli s motivima delfina i sirena, kapitel s likom sv. Jurja i uništeni polukapitel sa simbolom sv. Marka, a i vjerojatno svi ostali kapiteli. Na pročelju njegova su djela likovi sv. Jurja, sv. Mihovila, sv. Marije, golubice sv. Duha i anđela Gabrijela te rozeta. Vjerojatno je izradio i reljef Krista te lava sv. Marka (simbol Mletačke Republike). Radovi Marka Andrijića na paškoj crkvi donekle zaostaju kvalitetom za onima u rodnom gradu, ali odgovaraju konzervativnom ukusu Pažana. Odmjerenost ornamentike i harmoničan ritam arkada odaju renesansni duh Andrijića, a figuralne kompozicije odaju majstora koji nije još sposoban za vrhunske domete. To je uočljivije na reljefima na pročelju te pokazuje da Andrijić u Pagu nije u potpunosti iskazao svoje mogućnosti, a koje nisu bile naočito velike. Lik Bogorodice ukočenim stavom, karakterističnim okvirom i stiliziranim naborima odjeće odaje ovisnost o gotičkim tradicijama, ali proporcije lika pokazuju da majstor poznaje i naprednija likovna shvaćanja. Ovaj rad Emila Hilje potvrđuje sud da je Andrijić majstor koji je shvatio načela i zahtjeve novog stila, ali je u skulpturi još sputan gotikom. Također, ocjenjuje Andrijića kao majstora koji u okvirima skromnije skulptorske i građevinske djelatnosti u Dalmaciji u drugoj polovini 15. stoljeća predstavlja značajnu ulogu.³¹

4.6. Marko Andrijić u Mantovi

O veličini i značaju Marka Andrijića govore nam i ugovori iz dubrovačkih arhiva koje je 1957. godine u drugom broju Peristila objavio Vinko Foretić pod naslovom „Dva ugovora klesara Marka Andrijića iz Korčule“. Prvi ugovor iz 1474. godine kojeg je korčulanski klesar sklopio s Vetorom Salvadegom iz Venecije za izradu devet prozora i dvaju stupova, te drugi iz travnja 1478. godine kojeg zajednički sklapaju Marko Andrijić i Nikola Markov s Valentom de Valentisom iz Mantove. S venecijanskim trgovcem skupe mantovske vune klesari su ugovorili izradu klesarija od čak 556 komada kamena koji su trebali grubo obrađeni trebali biti transportirani unajmljenim brodom (ili brodovima) iz Korčule preko delte rijeke Po do Mantove gdje će se dovršiti radnja i ugraditi ga, već prema ritmu gradnje palače. Prema ugovoru bilo je naručeno 10 velikih prozora (fenestre magne), 5 umivaonika (lavelli sive aquari), 60 vrata ili vratašca (hostia sive portelle), 40 prozorčića (fenestrelle), 1 velika vrata (portamagna) i vratašca (portelle). Zanimljivo je što se u ugovoru spominje i nacrt što bi

³¹ Hilje, E. (1989). Marko Andrijić u Pagu. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 28 (1), 109-118

značilo da je naručitelj aktivno sudjelovao u projektiranju izgleda umivaonika, vjerojatno u dogovoru s klesarima. Prema dimenzijama velikih prozora i umivaonika čija visina prelazi pet metara možemo pretpostaviti monumentalnost Valentisove palače. Foretić postavlja pitanje kako je venecijanski bogataš došao do Andrijića koji je već tada imao znatnu reputaciju, a koji je također prema dodjeli dobiti (180 zlatnih dukata) bio vodeći. Za vrijeme ugovaranja ovog posla Marko Andrijić nema više od trideset godina. Mladi klesar je očigledno stekao značajnu reputaciju i izvan zavičaja. Prvi sačuvani spomen njegova imena u arhivu je iz 1468. godine kada s ocem Andrijom, bratom Vlahušom, rođakom Bartulom i Lukšom Živkovićem ugovara klesanje dijelova za Knežev dvor u Dubrovniku. Osim toga mladi meštar osim državnih narudžbi radio je i za crkvu (dominikanci) i ponajviše za privatne osobe. Za palaču Iva Ranjinine, za odrine Marina Gradića i za tu spomenuti ugovor s Vettoreom Saladega sam sklapa ugovor, ali za veće narudžbe za palače Stjepana Gradića i Junija Sorkočevića udruživao se s drugim klesarima. Prema pretpostavci Foretića, Valentis je sigurno nešto do toga vidio pa je mogao imati povjerenja u mladog, ali iskusnog Andrijića. Foretić u ugovoru nalazi niz pitanja koje taj dokument otvara. Zanimljiva je organizacija za tako velik posao na kojem je uz Andrijićeve pomoćnike ukupno radilo šest klesara. Potaknut Foretićevim apelom, Goran Nikšić u svom radu detaljnije istražuje spomenuti ugovor te rekonstruirati izgled klesanih elemenata na osnovi mjera koji su bili precizno određeni ugovorom. Za taj zadatak istražio je razliku između mletačkog i dubrovačkog lakta i palca. A proučavanje mjera otežava činjenica da su se i lokalne mjere mijenjale tijekom vremena. Zaključio da za idejnu rekonstrukciju nisu bitne apsolutne veličine, nego proporcije na koje te veličine utječu. Nažalost, zbog brojnih pregrađivanja palače Valentis nakon 15. stoljeća, danas na prvi pogled ne nalazimo kamene elemente iz ugovora koje su klesali Korčulani. Detaljnom analizom kamenih dijelova mogli bi možda prepoznati prekrojene kamene elemente koje su fino obradili i ugradili korčulanski meštari.³²

³² Nikšić, G. (2013). Korčulani u Mantovi – organizacija klesarske radionice za veliku narudžbu. *Peristil*, 56 (1), 81-86.

5. Zaključak

Marko Andrijić s razlogom je smatran najvećim iz klesarske obitelji Andrijić. Prikupljao je znanja i vještine lokalnih brodograditelja te svoga oca, također klesara, Andrije Markovića. Njegovi radovi stvarani na prijelazu iz gotike u renesansu pokazuju njegovu vještinu i umijeće. Najveći broj svojih djela ostavio je rodnoj Korčuli te Dubrovniku. Radio je i na Pagu, Hvaru te u Zadru. Marko Andrijić svojim radom u Dubrovniku privukao je i talijanske naručitelje pa je tako radio i u Mantovi. Ipak, njegova najveća dostignuća su izvedena u Korčuli. Zvonik katedrale svetog Marka, na čijem je završnom dijelu radio, sklapanjem triju arhitektonskih elemenata postao je prototipom novog tipa dalmatinskih zvonika, a ciborij katedrale ostaje ukorijenjen kao pokazatelj njegove neupitne genijalnosti na područjima klesarstva, graditeljstva i arhitekture. Na kraju želio bih se zahvaliti svojoj mentorici prof. dr. sc. Ivani Prijatelj Pavičić na nesebičnoj pomoći, savjetima te razumijevanju, te dr. sc. Goranu Nikšiću na nesebičnom ustupanju nužne literature.

6. Literatura

- Fisković, C. (1973.) Urbanističko usavršavanje Korčule Kanavelićeva vremena, Zbornik otoka Korčule 3, Korčula, str. 43.
- Foretić V. (1960.) Podrijetlo porodice korčulanskih kamenara Andrijića, Peristil III, str. 33-35.
- Foretić, V. (1952.) Iz povijesti korčulanske brodogradnje, Brodogradnja III, br. 1, 2, 3, 4, str. 33-39.
- Foretić, V. (1940.) Otok Korčula u srednjem vijeku do 1420. g., Zagreb, str. 246.
- Foretić, V. (1977.) Borbe između pučana i plemića na Korčuli u 15. i 16. stoljeću, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, 10, str. 251.
- Fortis, A. (2004.) Memoria sopra l'isola di Corzola, Mogućnosti, str. 23-25.
- Hilje, E. (1989.). Marko Andrijić u Pagu. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 28 (1), str. 109-118.
- Karaman, Lj. (1952.) Pregled umjetnosti u Dalmaciji, Zagreb, str. 53-61.
- Nikšić, G. (1997-1998.) Marko Andrijić u Korčuli i Hvaru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 37, Split str. 191-197., 208-213.
- Nikšić, G. (2012.) Marko Andrijić i njegov doprinos dalmatinskom renesansnom graditeljstvu: doktorski rad, Zagreb, str. 58-65., 82-85., 102-112., 115-125., 140-146.
- Nikšić, G. (2013.) Korčulani u Mantovi – organizacija klesarske radionice za veliku narudžbu // Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti, Zagreb, str. 81-86.
- Raukar, T. (1976.-1977.) Cives, habitatores, forenses u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima, Historijski zbornik XXIX-XXX, str. 139-145.
- Štambuk, I. (2014). Hvarski zvonici. Prilozi povijesti otoka Hvara, XII (1) str. 147-153., 151-160., 160-164.
- Vežić, P. (2016). Marko Andrijić i pročelje kuće Nassis u Zadru. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 43 (1) str.193-211.

Sažetak

U ovom radu prikazan je rad arhitekta i klesara Marka Andrijića iz Korčule koji je djelovao krajem 15. i početkom 16. stoljeća. Pripadnik je glasovite korčulanske graditeljske i klesarske obitelji. Stvara između dva stilska razdoblja, između gotike i renesanse. Otvara radionicu u Dubrovniku te u suradnji s Paskojem Miličevićem radi brojna djela u Dubrovniku, na njegovim zidinama, na Kneževu dvoru te na crkvenim objektima u dominikanskom samostanu. Nakon toga, pun iskustva vraća se u Korčulu gdje samostalno u svojoj radionici izrađuje svoja najbolja djela. Tamo dobiva titulu protomagistra grada Korčule. Radio je na gradskim zidinama, a njegova najutjecajnija djela su zvonik katedrale i sv. Marka u Korčuli i ciborij koji se nalazi u istoj crkvi. Korčulanskim zvonikom Marko Andrijić je stvorio prototip koji je postao uzor nizu dalmatinskih zvonika poput renesansnog franjevačkog zvonika u Hvaru i ostalih baroknih zvonika dubrovačkog i korčulanskog kraja. Svoje remek djelo radi 1485. godine - ciborij glavnog oltara korčulanske katedrale. U toj crkvi nalazimo još njegovih djela što potvrđuje njegovu dugogodišnju suradnju s tadašnjim biskupom Malumbrom kojem kleše i sarkofag. Osim na Korčuli projektirao je zvonik crkve sv. Marije od milosti u Hvaru. Njegova sposobnost i majstorstvo čuje se daleko pa i na Pagu radi na pročelju crkve u Pagu i kuće Nassis u Zadru. Iako postoji sigurno još njegovih radova za koje nemamo sačuvane dokumente dovolji su ovi radovi nabrojeni u radu su dovoljni da uvidimo njegovu kvalitetu i značaj za hrvatsku umjetnost i arhitekturu u tom razdoblju.

Ključne riječi: Marko Andrijić, Korčula, ciborij katedrale sv. Marka, zvonik katedrale sv. Marka

MARKO ANDRIJIĆ

Abstract

This paper presents the work of Marko Andrijić, an architect and sculptor from Korčula, who was active in the late 15th and early 16th century. He came from a notable family of builders and sculptors from Korčula. His work was created between two stylistic periods – the Gothic and the Renaissance. He founded a workshop in Dubrovnik. In collaboration with Paskoje Miličević, he produced numerous works in Dubrovnik, on its city walls, the Rector's Palace and sacral objects in the Dominican Monastery. Following this period, enriched with experience, he returned to Korčula where he singlehandedly produced his finest works in his workshop. There he was named Protomagister of the city of Korčula. He worked on the city walls, his most notable works being the belfry and ciborium of the Cathedral of St. Mark. The belfry of the cathedral served as a prototype and exemplar for a series of belfries in Dalmatia – from the Renaissance belfry of the Franciscan Monastery in Hvar to the Baroque belfries of Dubrovnik and Korčula. In 1485 he created his masterpiece – the ciborium . The ciborium is a part of the main altar of the aforementioned cathedral. The cathedral houses other pieces by Andrijić, which confirms his long-term collaboration with bishop Malumbra, for whom he sculpted a sarcophagus. Aside from Korčula, he designed the belfry of the Fortress Church of St. Mary of Mercy in Hvar. His ability and craftsmanship were widely known, which led to him working on the façade of the church in Pag and the Nassis house in Zadar. Although there must be other works for which there are no documents preserved, the works presented here are sufficient in that they do justice to his quality and significance in regards to Croatian art and architecture of this period.

Keywords: Marko Andrijić, Korčula, ciborium of the Cathedral of St. Marco, belfry of the Cathedral of St. Marco

Prilozi

Slika 1. Kula Berim (Snimio Nikola Prižmić)

Slika 2. Vrh zvonika katedrale Sv. Marka (Preuzeto: Nikšić, G (1997.-1998.). Marko Andrijić u Korčuli i Hvaru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 37, Split)

Slika 3. Skulpture na ogradi zvonika (Preuzeto: Nikšić, G. (1997.-1998.). Marko Andrijić u Korčuli i Hvaru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 37, Split)

Slika 4. Ciborij korčulanske katedrale (snimio Nikola Prižmić)

Slika 5. Zvonik crkve sv. Marije od milosti franjevačkog samostana u Hvaru (Preuzeto: Štambuk, I. (2014). Hvarski zvonici. Prilozi povijesti otoka Hvara, XII (1))

Slika 6. Pročelje kuće Nassis u Zadru (Preuzeto: Vežić, P. (2016). Marko Andrijić i pročelje kuće Nassis u Zadru. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 43 (1)

Slika 7. kapiteli na ciboriju u Korčuli i na velikoj monofori u kući Nassis u Zadru (Preuzeto : Vežić, P. (2016). Marko Andrijić i pročelje Kuće Nassis u Zadru. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 43 (1))

Slika 8. Portali na kući Paparčić i na kući Nassis u Zadru (Preuzeto: Vežić, P. (2016). Marko Andrijić i pročelje kuće Nassis u Zadru. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 43 (1))

Slika 9. Zborna crkva Sv. Marije u Pagu (preuzeto: Hilje, E. (1989). Marko Andrijić u Pagu. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 28 (1))

Slika 10. Prikaz Gabrijela na pročelju zborne crkve sv. Marije u Pagu (Preuzeto: Hilje, E. (1989). Marko Andrijić u Pagu. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 28 (1))

Slika 11. Prikaz Djevice Marije na zbrojnoj crkvi Sv. Marije u Pagu (Preuzeto: Hilje, E. (1989). Marko Andrijić u Pagu. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 28 (1))

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Nikola Prižmić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog pristupnika: Povijest umjetnosti i Estetski jezik i književnost izjavljujem da je ovaj završni/diplomski rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga/diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga/diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 23. rujna 2020.

Potpis

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA (PODCRTAJTE
ODGOVARAJUĆE) U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA
U SPLITU**

Student/Studentica: *Nikola Prižmić*

Naslov rada: *Marko Andrijić*

Znanstveno područje: *Humanističke znanosti*

Znanstveno polje: *Povijest umjetnosti*

Vrsta rada: *Završni rad*

Mentor/Mentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): *prof. dr. sc. Ivana Prijatelj Pavičić*

Sumentor/Sumentorica rada (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime): *✓*

Članovi Povjerenstva (akad. stupanj i zvanje, ime i prezime):

*red. prof. u t. trajnom zvanju dr. sc. Ivana Prijatelj Pavičić, doc. dr. sc. Ivana Čapeta Rakić,
doc. dr. sc. Silva Kukić*

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga/diplomskega rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) u otvorenom pristupu

b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a

c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: *Split 23. rujna 2020.*

Potpis studenta/studentice: *Nikola Prižmić*